

LUND UNIVERSITY

Forska på studenterna!

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Släkthistoria : levnadsöden, vardagsliv, släktforskning

2016

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2016). Forska på studenterna! *Släkthistoria : levnadsöden, vardagsliv, släktforskning*, (2), 66-71.
<http://slakthistoria.se/slaktforskarskolan/forska-pa-studenterna>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Släktforskarskolan

1904 års karnevals-kommitté i Lund.

Studentmössor från Uppsala som använts vid sekelskiftet 1900.

NORDISKA MUSEET

Så hittar du dem i universitetens arkiv

Forska på studenterna!

Det var inte många som hade förmånen att få studera i Sverige på 1700- och 1800-talen. Men de ynglingar som fick "ligga i Lund" eller studera i Uppsala i några år lämnade rikligt med spår efter sig i arkiven.

TEXT: FREDRIK TERSMEDEN

ARTIKELFÖRFATTAREN

Fredrik Tersmeden, född 1968, är arkivarie vid Lunds universitetsarkiv och skribent. Han har bland annat varit förman för Akademiska föreningens Arkiv- och studentmuseum.

När en ung man – för fram till 1870-talet handlade det bara om män – i äldre tider anlände till ett av rikets universitet hörde ett besök hos lärosätets *rector magnificus* till hans första plikter. Inför denne fick ynglingen, med två fingrar på bibeln eller på universitetets stadgar, svära en lång latinsk ed om tro-

het mot konungen samt mot en lång rad svärbegripliga teologiska dogmer. Därefter erhöll han sitt studentbrev. Det utgjorde beviset på att han nu var en *liber studiosus*, en student med tillhörande fri- och rättigheter.

OLIKARTADE MINNESBILDER finns av detta högtidliga och säkert ofta nervösa ögonblick. Skalden Erik Gustaf Geijer skrev efter sitt rektorsbesök i Uppsala 1799 med ruelse hem att han för första gången nu svurit ed »på saker, som jag ej känner och således ej kan hålla».

Ett knappt halvsekel senare avlade den blivande journalisten Janne Damm samma ed i Lund. Även om han »endast föga kände» de teologis-

MATRIKLAR är de viktigaste dokumenten efter studenterna och det finns flera olika, till exempel inskrivningsmatriklar och fakultetsmatriklar.

Universitetshuset i Lund omkring 1902.

AS-ARKIV

ka teser han svurit att följa så gladde han sig ändå mest åt att han nu hade rätt att gå och köpa en studentmössa, och kände att »hela världen låg för hans inre öga i förhoppningens solglans».

Men utöver eden och studentbrevet var det även en tredje detalj som skulle ordnas vid rektorsbesöket, mindre symbolladdad men desto viktigare för eftervärlden. Den nye studenten skulle sätta sitt namn och en del andra uppgifter i universitetets inskrivningsmatrikel.

DESSA MATRIKELUPPGIFTER blev de första i en lång rad skriftliga spår som han sedan skulle avsätta under sin studietid, och sammantaget gör de universitetsstudenter till en av de bäst dokumenterade befolkningsgrupperna i äldre tid – om än för en kortare period i livet.

Trots detta är universitetens arkiv

ganska lite nyttjade av släktforskare. Det finns flera tänkbara skäl till detta. Ett är att studenter länge var en mycket liten grupp i samhället. Ännu år 1900 fanns bara 2536 studerande vid Sveriges samlade universitet och högskolor (varav 2138 i Uppsala och Lund). Detta var en halv promille av den totala folkmängden. Det är därför troligare att den som forskar om gamla anfäder finner en indelt knekt, en Amerikaemigrant eller till och med en strafffånge bland sina anor än en student.

Samtidigt kom den lilla gruppen studenter från en bred social bakgrund: alltifrån adelsmän till fattiga men begåvade bondsöner. Inslaget av prästsöner var dock länge stort.

ETT ANNAT SKÅL ÄR att universitetens arkiv i regel finns kvar hos de enskilda lärosätena själva. De historiska delarna av Lunds universitets

Pionjärska vid två universitet

Länge var det förbehållet männen att studera på universitet. Hildegard Björck var pionjär både i Lund och Uppsala.

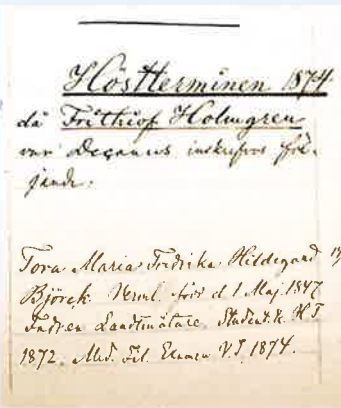
● Kvinnor var länge utestängda från akademisk utbildning. Inte förrän 1870 öppnades de svenska universiteten för båda könen. Först bara för medicinska studier men efter några år var de flesta utbildningar tillgängliga, utom de teologiska.

Möjligheten för kvinnor att bli högre akademiska lärare skulle dock dröja ända till 1920-talet. Det första halvseklets studentskor fick därför göra sig karriärer utanför universitetsvärlden. Att bli privatpraktiserande läkare var ett vanligt val och många av de tidiga studentskorna läste därför medicin.

Den allra första kvinnan att skrivas in vid en medicinsk fakultet i Sverige var Hildegard Björck (1847–1920), vilket skedde i Uppsala 1874. Hon var Uppsala universitets andra studentska, bytte med tiden studieort till Lund och blev dess första studentska. Sjukdom tvingade henne dock att avbryta studierna innan hon kunde bli legitimerad läkare.

Hildegard Björck (1847–1920).

Hildegard Björcks matrikel från medicinska fakulteten 1874.

Studiekort n:r 8512

Studeranden *Hans Folke Alfredson, lib.*

Född den *28/16* 1931 Studentexamen den *15/15* 1957

Inskrivn i Filosofiska Fakulteten den *30 sept* 1952

Betyg i latin *MB*

Fyllnadsprövning för studentexamen den 19... i:

i historia med samhällslära *MB*

i matematik -

i ,, special -

Kurs i psykologi samt pedagogikens teori o. historia... t. 19

EXAMENSJOURNALERNA
rymmer uppgifter om studentens ämnen, lärare och betyg. Det här exemplet visar lundaprofilen Hans Alfredsons fil kand från filosofiska fakulteten 1957.

Hans Alfredson.

Tentamen avlagd för	den	Ä m n e	Ex a m i n a t o r	B e t y g	Examensansökan godkänd för
<i>Kand.</i>	<i>20.5.1954</i>	<i>Litteratur m. grek.</i>	<i>Prof. Wernin</i>	<i>Med utm. bet. godk.</i>	} <i>Fil. kand. ex. 28.4.1956.</i>
<i>" ämb</i>	<i>20.12.1954</i>	<i>Tenestruk. filosofi</i>	<i>Prof. Sjögelin</i>	<i>Godkänd</i>	
<i>kand. ex.</i>	<i>14.12.1954</i>	<i>Litt. hist. m. grek.</i>	<i>Prof. Wernin</i>	<i>Överm. godk.</i>	
<i>kand. ämb.</i>	<i>12.4.1956</i>	<i>Konsthist. m. konstkeri</i>	<i>Doc. Liljegrän</i>	<i>Med bet. utm. godk.</i>	

➤ arkiv finns till exempel i sin helhet på Arkivcentrum Syd i Lund (se nästa uppslag).

Detta i kombination med att arki- ven nästan inte alls digitaliserats har inneburit att de inte funnits tillgäng- ligen på nätet eller vid de institutioner som släktforskare oftast besöker.

De finns också endast sällan re- gistrerade i den nationella arkivdata-

basen NAD. Något man finner i den sistnämnda är däremot kansleräm- betenas arkiv. Kanslern var i äldre tid högste styresman för rikets universi- tet – ursprungligen en per lärosäte, senare en gemensam befattning – och till denne skickades många viktiga underlag och sammanställ- ningar. Bland annat finns här långa serier av föreläsningdiarier som kan

ge en god bild av vilken undervisning som bedrevs och vilka studenter som tog del av den. Dessa arkiv förvaras på Riksarkivet.

DENNA ARTIKEL ger en översikt över viktigare universitetshandlingar av släktforskarintresse fram till 1960-talet. Därefter växte de svenska universiteten kraftigt i storlek och antal samtidigt som nya dokumenta- tionstekniker – från kortregister till databaser – helt förändrade de annars seglivade administrativa rutiner som tidigare funnits.

Fokus ligger på universiteten i Lund och Uppsala. Detta för att de är de två äldsta svenska universitet

vars arkiv ännu är till- gängliga inom landets gränser. Övriga tidiga svenska universitet ligger numera i andra länder: Dorpat (Tartu, förlorat 1710) i Estland, Åbo (förlorat 1809) i Finland och Greifswald (förlorat 1815) i Tysk- land. Deras arkiv torde också i högre grad ha utsatts för förluster

NATIONERNAS matriklar över studenterna kan vara en guldgruva. Här Norrlands nations pam- piga byggnad i Uppsala.

Studenter i Uppsala på 1960-talet.

Johnsson blev diplomat Weidel

Många som skrev in sig vid universiteten antog ett annat namn, vilket handlingar i arkiven berättar om.

● En av de få uppdateringar som i efterskott fördes in i universitetens inskrivningsmatriklar var namnbyten. Bytte någon under studietiden efternamn noterades detta här. Kring förra sekel-skiftet var detta relativt vanligt. Inte minst studenter med patronymikon valde att anlägga mer borgerligt eller akademiskt klingande släktnamn.

Ett exempel är Gustaf Johnsson från Malmö. Han hade som gymnasist varit en framgångsrik amatördrottare. Som

sådan deltog han i OS i London 1908 och tog där guld i lagtävlingen i gymnastik. Året efteråt inskrevs han vid Lunds universitet där han blev såväl filosofie som juris kandidat.

Under studieåren bytte han efternamn till Weidel och med det namnet skaffade han sig en helt annan karriär. Han blev diplomat och var bland annat svensk generalkonsul i New York samt envoyé vid ett flertal beskickningar i Sydamerika, Europa, Afrika och Asien.

I idrottshistoriska lexika och resultat-

NAMNBYTE antecknades i inskrivningsmatriklarna. Exemplet visar anteckningen om idrottsmannen Gustaf Johanssons namnbyte till Weidel under studietiden.

Gustaf Johansson-Weidel.

tabeller finner man honom dock alltiämt oftast som Gustaf Johnsson, och långt ifrån alla vet nog inte att koppla ihop den unge idrottsmannen Johnsson med den mogne diplomaten Weidel.

genom krig och andra olyckor. Åbo akademis arkiv skadades exempelvis illa vid en stadsbrand 1827 (som också ledde till att hela universitetet flyttades till Helsingfors).

I OCH FÖR SIG FINNS det flera andra svenska universitet och högskolor som räknar sina anor långt ner i 1800-talet, men många av dessa började inte sina verksamheter som statliga myndigheter. Chalmers grundades exempelvis som en privat slöjdskola 1829, Stockholms universitet som en privat högskola 1878 och Göteborgs universitet som en kommunal högskola baserad på privata donationer 1891.

Deras dokumentationsrutiner och arkiv kan därför skilja sig från de långlivade och rätt likartade system som tillämpats vid de båda statliga universiteterna i Uppsala och Lund.

ETT GRUNDLÄGGANDE material i dessa system är **matriklarna**. Universitetens centrala inskrivningsmatriklar har redan nämnts ovan, och de äldre av dessa finns i stor utsträckning även utgivna i tryckt form (för Uppsala 1595–1817, för Lund 1667–1830).

Utöver dessa hade även de olika fakulteterna – i äldre tid alltid fyra: teologisk, juridisk, medicinsk och filosofisk – sina egna matriklar. Informationen i dessa ger dock sällan särskilt mycket ytterligare information utöver den i de centrala

matriklarna. Framför allt rymmer de i regel bara grunduppgifter om studenternas bakgrund men nästan inget om vad det blivit av dem under studietiden eller senare i livet. Sådan information finner man däremot ofta i nationernas matriklar.

NATIONERNA ÄR DE äldsta svenska studentorganisationerna och finns kvar än i dag. Här slöt sig studenter med gemensam geografisk bakgrund samman för att kunna stötta varandra inbördes, men också av rent sociala skäl. I Uppsala bildades de första nationerna på 1640-talet och bruket infördes nästan omedelbart vid Lunds universitet sedan detta invigts 1668. Den nära sammanhållning som uppstod i nationerna ledde ofta till att dessa fortsatte att ha uppsikt över vad deras tidigare medlemmar gjorde senare i livet.

Tack vare detta kan **nationernas matriklar** ibland vara rena biografiska uppslagsverk. Mycket av dessa äldre nationsarkiv finns numera deponerade vid universiteterna; i Uppsala på biblioteket Carolina Rediviva, i Lund på universitetsarkivet vid Arkivcentrum Syd.

MÅNGA AV DE UPPGIFTER som finns i nationsarkiven finns även i tryck. Detta gäller inte minst Lund där en passionerad personhistoriker, stadsfogden Carl Sjöström, runt sekelskiftet 1900 gav ut fylliga böcker om nästan alla lundensiska nationers

medlemmar genom tiderna, därtill proppade av genealogiska utläggningar.

Motsvarande dokumentation för Uppsalas är mer fläckvis, men ett antal användbara utgåvor finns även här (en fullständig förteckning över dessa tryckta nationsmatriklar finns på Sveriges släktforskarförbunds Wiki-Rötter, <http://wiki.genealogi.se/index.php/Studentmatriklar>).

Ett annat viktigt tryckt källmaterial är de **studentkataloger** som började utges terminsvis under 1800-talets första hälft. Innehållet i dessa var inledningsvis rätt sparsmakat, men växte sedan raskt med bland annat data om studenternas bostadsadresser, avlagda examina eller uppdrag inom studentlivets organisationer. Ofta är dessa kataloger en mycket god ingång till följande, mer fördjupade efterforskningar i originalhandlingarna.

ETT AV DE HUVUDSAKLIGA syftena med att vistas vid ett universitet har alltid varit att avlägga någon form av examen. Vilka examina som funnits och vilka krav som varit förenade med dem har förändrats mycket över tid även om många av de olika titlar de lett till – som kandidat, magister och doktor – visat sig mycket seglivade. Gemensamt är dock att de på något sätt dokumenterats. Under 1600- och 1700-talen skedde detta huvudsakligen i fakulteternas ordinarie löpande protokollföring, men

FREDRIK TERSMEDEN

Mördaren Blomdahl och hans offer stod efter varandra i Göteborgs nations matrikel. Blomdahls namn ströks efter brottet.

Mördades av sin studiekamrat

Bouppteckningen skvallrar om livet som student i Lund.

● Vid minst ett tillfälle under den akademiska jurisdiktionens tid har ett svenskt universitet dömt en av sina studenter till döden. Det var i Lund 1829 som teologstudenten Jacob Wilhelm Blomdahl dömdes för mord på sin studiekamrat Andreas Emmanuel Landén. I ett bråk som urartade hade Blomdahl, med något tillhygge av järn, i raseri misshandlat Landén så illa att han endast gick att identifiera utifrån sina kläder. Blomdahl halshöggs påföljande vår.

MÖRDARE OCH OFFER hade båda tillhört Göteborgs nation och ironiskt nog står deras båda namn i nationens matrikel. Blomdahls namn har i efterskott strukits ut som en markering att han inte längre ansågs värdig att räknas till nationen.

Huset där mordet ägde rum, en så kallad studentkasern, där Blomdahl bodde, bär alltså namnet mordet *Locus peccatorum* – "Syndens hus" (i dag är det i museet Kulturens ägo).

Bouppteckningen över Landén ger troligen en ganska tidstypisk bild av en ung students levnadsförhållanden.

Hans materiella tillgångar var ringa och bestod mest av kläder, många av dem "nötta" eller "söndriga". Slående är att han ägde ytterst få böcker. Undervisningen vid denna tid baserades i huvudsak på muntliga föreläsningar.

DESTO RIKLIGARE VAR Landéns skulder. I bouppteckningen finns inte bara en obetald hyra till hyresvärdin – att bo inneboende i privathem var länge den vanligaste formen av studentboende – utan även till tvätterskor och matlagerskor och en "uppassare". Detta speglar att även fattiga studenter vid denna tid i mycket liten utsträckning utförde någon form av eget husligt arbete.

Studentkasernen där mordet ägde rum 1829 kallas än i dag "Syndens hus".

FREDRIK TERSMEDEN

► från och med 1800-talet började man i allt högre utsträckning lägga upp särskilda examensprotokoll eller examensjournaler (de senare ibland kombinerade med funktionen som fakultetsmatrikel). I dessa kan man ofta rätt lätt hitta samlade översiktliga uppgifter om vad en student läst och tenterat i för ämnen samt för vilka lärare.

ALLA STUDENTER har nu inte fått tummen ur och avlagt någon examen. Även dessa kan man dock finna uppgifter om, liksom om vad deras flitigare kamrater gjorde före och mellan sina examina – i vart fall för Lunds universitets del. Detta genom de så kallade **nations- eller terminstabellerna**. I dessa listor redovisade nationerna varje termin samtliga sina medlemmar och vad dessa hade för sig. Fokus låg ursprungligen på vilka föreläsningar de besökt, men med tiden tillkom allt fler uppgifter. Här kunde noteras om studentens föräldrar var i livet, i vilka ekonomiska omständigheter han befann sig, om han hade eller önskade så kallad kondition (arbete som privatlärare) och till och med om var han skulle vistas under loven! Dessutom hittar man här ofta uppgift om var studenterna bodde, och för perioden före de tryckta katalogerna är detta i regel den enda källan till denna uppgift. Detta eftersom studenter inte kunde kyrkbokföra sig på universitetsorten utan formellt förblev skrivna i sina föräldrahem under studietiden.

I Lund finns tabeller av denna typ sporadiskt bevarade ända från slutet av 1600-talet och mer heltäckande från och med 1700-talets senare del. I Uppsala tycks motsvarande detaljerade individuppgifter tyvärr ha gallrats efter att universitetet gjort statistiska sammanställningar (så kallade generaltabeller) utifrån dem.

EN DETALJ SOM MAN bör ha i bakhuvudet när man sysslar med svenska universitet är att de fram till 1852 hade egen jurisdiktion, alltså egen domsrätt. Detta innebar att om en student eller en universitetslärare (eller någon ur lärarens familj eller hushåll) begick brott så hanterades

Det här hittar du i arkiven

Följande material om studenter (fram till 1964) kan man hitta i Uppsalas respektive Lunds universitetsarkiv.

TYP AV HANDLING	UPPSALA	LUND
Centrala inskrivningsmatriklar	1595–1965 (finns tryckt till och med 1817)	1667–1964 (lucka 1693–1719; finns tryckt till och med 1830)
Fakulteternas inskrivningsmatriklar (i vissa fall kombinerade med examensmatriklar)	Teologisk 1831–1965 Juridisk 1813–1965 Medicinsk 1769–1969 Filosofisk 1655–1956 (lucka 1856–1907)	Teologisk 1831–1964 Juridisk 1813–63, 1917–65 Medicinsk 1817–1967 Filosofisk 1707–1948
Inskrivningshandlingar (studentbetyg med mera)	1602–1871 (stora luckor. Endast åren 1844–64 kompletta)	1717–1964 (lucka 1943–48)
Nationstabeller (terminstabeller, lektionstabeller)	Endast i form av statistiska sammanställningar 1761–1871 (lucka 1829–34)	1694–1963 (med åtskilliga luckor fram till mitten av 1700-talet)
Fakulteternas examensprotokoll/-journaler	Teologisk 1858–1909 Juridisk 1884–1900 Medicinsk 1812–1932 Filosofisk 1830–1908	Teologisk 1684–1965 Juridisk 1767–1813, 1863–1936, 1958–64 Medicinsk 1908–64 Filosofisk 1790-tal–1964
Tryckta kataloger	Enstaka 1782 Regelbundet från 1818	Spridda utgåvor på 1820-talet Regelbundet från 1831
Bouppteckningar	1702–1852	1668–1852
Uppgifter till mantalskrivning	1707–1821	1742–1855 (lucka 1817)
Passjournaler	–	1823–1915

Kontaktuppgifter

UPPSALA

● Uppsalas universitetsarkiv förvaras utspritt och är för närvarande dessutom under omflyttning. Den som vill ta del av materialet kan kontakta arkivarie Johan Sjöberg för vidare vägledning på mejladress: univark@uadm.uu.se

LUND

● De historiska delarna av Lunds universitets arkiv i sin helhet finns på Arkivcentrum Syd i Lund. Arkivhandlingar från de senaste decennierna, efter 1964, befinner sig dock i varierande utsträckning fortfarande ute på olika institutioner.

E-post: universitetsarkivet@legal.lu.se Journummer 046–222 16 70. Arkivcentrums läsesal är öppen alla vardagar 9–16. Material behöver inte förbeställas.

MÄNGDEN DIGITALISERADE

äldre handlingar är för båda universiteten ytterst ringa, och materialet är inte tillgängligt online.

inte rättskipningen av stadens ordinarie kämnärsrätt. I stället förvandlades universitetets styrelse, konsistoriet, till domstol. Har man akademiska släktingar som begått brott eller varit indragna i olika typer av tvister kan man alltså finna nog så detaljerade uppgifter om detta i **konsistorieprotokollen**.

Den egna jurisdiktionen innebar även att universitetet ansvarade för en del löpande administrativa uppgifter. En var att samla in underlag till mantalskrivningen (något som dock endast avsåg universitetets personal), en annan att upprätta bouppteckningar över avlidna »akademiska medborgare». Även i bouppteckningarna hittar man naturligt nog främst handlingar om lärare och annan personal som gått bort i mogen ålder, men i de fall där unga studenter

avlidit redan under studietiden – inte ovanligt under koleraepidemier och liknande – återfinns även de här.

ÄVEN OM DEN akademiska jurisdiktionen i huvudsak upphörde 1852 behöll universiteten fram till 1909 en viss begränsad juridisk makt över studenterna (men inte de anställda) fram till 1909. Nu var det dock endast mindre förseelser som behandlades och det svåraste straffet var relegering, alltså avstängning från studierna. Dessa

KONSISTORIE- PROTOKOLLEN

kan vara intressanta för den som letar efter en student som begått brott.

ärenden löstes vanligen av rektor själv men finns detaljerat protokollförda och utgör ofta en litet sorglustig blandad läsning om studentikosa upptåg och småbråk som gått överstyr.

OVANSTÅENDE är ett urval av vad släktforskaren kan hitta i de äldre svenska universitetsarkiven. Bland andra källor som av utrymmesskäl fått lämnas därhän kan nämnas **examens-, stipendie- och tjänstansökningar, inskrivningshandlingar, promotionsprogram** och till och med **passjournaler** för inrikes resor. I de sistnämnda kan man om man har tur få ett kortfattat signalement av sin gamle akademiske släkting! **SI**

Universitetsarkivarie Johan Sjöberg vid Uppsala universitet har stått för kompletterande uppgifter och faktakontroll.